

УДК 351.86

С.М. Нечхаєв

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

ПРОСТІР ВОЄННИХ ДІЙ ЗБРОЙНИХ СИЛ

Розглянуто зміни координатної системи війн нового покоління, а саме межі та склад театру воєнних дій і простору воєнних дій. Наведено сучасний зміст багатовимірного «простору воєнних дій» та його вплив на застосування збройних сил. Приведено сучасний розподіл простору воєнних дій і його складових. Запропоновано здійснити перегляд існуючих методологічних основ застосування збройних сил.

Ключові слова: театр воєнних дій, бойовий простір, об'єкт ураження, складова бойового простору, простір воєнних дій.

Вступ

Постановка проблеми. У локальних війнах і воєнних конфліктах другої половини ХХ і початку ХХІ століття застосування збройних сил проводилось за класичними канонами минулих війн. Вперше зміст та організацію застосування військ (сил) було суттєво змінено під час війни в зоні Перської затоки (1991). В результаті ретельно підготовлена, глибоко ешелонувана позиційна оборона іракських військ, насичена великою кількістю вогневих засобів та інженерних споруд, не змогла забезпечити опір наступальній могутності коаліційних сил.

Це стало, в першу чергу, наслідком зміни координатної системи війни нового покоління. У минулих війнах, які велись виключно контактним способом, координати головних зусиль протиборства були, в основному, двовірними та лежали на земній поверхні (ширина, глибина наступу або оборони), а вертикальна (повітряна) – використовувалась як допоміжна, для забезпечення дій наземних військ. У 1991 році все відбулось навпаки, воєнні дії збройних сил відірвались від земної поверхні і стали об'ємними. Основні зусилля протиборства в них зосередились у повітряно-космічному та інформаційному просторах, або вертикальних та новітніх вербальних координатах, а наземні (морські) або площинні координати стали допоміжними.

Зазначене стимулювало та змусило воєнну науку та вищі органи військового керівництва переглядати існуючі методологічні основи застосування збройних сил держави у сучасній війні.

Метою статті є розгляд впливу збройної боротьби в межах кожної складової простору воєнних дій на необхідність удосконалення існуючих основ застосування збройних сил.

Основна частина

Відомо, що категорія театру воєнних дій (далі – ТВД) застосовується як у мирний, так і воєнний час, в якості основи для планування операцій, розробки заходів з підготовки інфраструктури, а також рішення

конкретних воєнно-політичних і воєнно-стратегічних завдань в ході війни.

Під ТВД, як правило, розуміють значну за своїми розмірами частину території континенту з морями або акваторіями океану, що їх омивають, островами та прилежним узбережжям, а також повітряно-космічний простір над ним, у межах якого розгортаються угруповання збройних сил і можуть вестись воєнні дії стратегічного масштабу.

Межі і склад ТВД визначається воєнно-політичним керівництвом держави виходячи з конкретної розстановки воєнно-політичних сил, можливостей національної економіки, цілей ймовірних війн, стратегічної обстановки, що склалась, а також воєнно-географічних умов [1]. Безпосередньо для України доцільно вести розмову не про межі та склад ТВД, а про територію самої країни з морями, що її омивають, островами та прилежним узбережжям, повітряно-космічним та інформаційним простором над нею у межах яких розгортаються угруповання військ (сил) і можуть вестись воєнні дії збройних сил держави.

Таким чином, сьогодні виникає об'єктивна необхідність вести розмову про простір воєнних дій ТВД або країни в межах яких відбуваються воєнні дії збройних сил. Саме слово «простір» латинського походження від *spatium*, що означає протяжність, вмістилище, в якому розташовані предмети і відбуваються події [2].

Водночас, простір воєнних дій і фізичну сферу існування людства не можна ототожнювати. Земна поверхня є основним середовищем перебування людини і тут завжди було що ділити, тому людство цілком логічно перетворило її у наземний простір збройної боротьби. Понад п'ятнадцять тисяч відомих війн пройшли безпосередньо тут. Змінювались зброя та способи її застосування, але зберігалось незмінним одне: *об'єкт ураження* залишався *на суходолі*. Це і стало головною ознакою наземного простору збройної боротьби [3]. Освоєння акваторій також супроводжувалось баталіями. Кораблі воювали один з одним. Це морський простір збройної боротьби. Головною його ознакою виступає *находження об'єктів ураження у водному середовищі*.

Повітряний простір збройної боротьби утворився тоді, коли там почали діяти об'єкти, що також підлягали ураженню. Починаючи з другої половини ХХ століття сили та засоби повітряного нападу отримали можливість застосовувати ядерну зброю, яку доставляли як через повітря, так і через космічний простір. Це повітряно-космічний простір збройної боротьби. Головною його ознакою виступає знаходження *об'єктів ураження в обох середовищах окремо або одночасно*.

Сьогодні інформаційний простір формується не тільки вербально, але й за допомогою інформаційних технологій. Вони стають силою, але одночасно і місцем уразливості сучасних держав, які суттєво залежать у своєму функціонуванні від них, так як за допомогою технологій здійснюється не тільки накопичення та обробка інформації, але й управління національною економікою і воєнними діями [4].

Під час воєнних дій в Іраку (1991) вперше, до переліку об'єктів ураження були включені інформаційна інфраструктура та психіка особового складу противника. Це інформаційний простір збройної боротьби. Головною його ознакою виступає знаходження *об'єктів ураження в інформаційному середовищі*.

Власне бачення щодо кількості та призначення складових простору воєнних дій мають експерти Центру розробки концепцій і доктрин міністерства оборони Великої Британії. Вони вважають, що для успішного ведення сучасних операцій потрібне розуміння того, що перевагу збройним силам країни та збройним силам союзників дає науково обґрунтована організація збройної боротьби у так званому «бойовому просторі» [5].

Британські експерти вважають, що бойовий простір охоплює та об'єднує «всі аспекти застосування військ у кожній складовій простору». Бойовий простір, на думку експертів, має 7 складових (вимірів): морську, наземну, повітряну, космічну, інформаційну, електромагнітну і часову – кожна з яких не може розглядатись окремо, тому що суттєво впливає на інші.

Морська складова. Поверхня Землі на 70% покрита водою і представляє собою значну частину бойового простору. Ця складова забезпечує прямий доступ до 150 прибережних країн і непрямий – до більшості країн світу за рахунок польоту над водною поверхнею. 70% населення світу проживає в межах 100 миль від морського узбережжя, а в межах 200 миль у світі знаходяться 80% міст.

Наземна складова. Представляє собою 30% поверхні Землі і включає пустелі, джунглі, могутні лісові масиви, високі гори та крижані поверхні тундри і полюсів. Враховуючи зростаючий у світі відсоток проживання населення у містах, до особливостей цієї складової бойового простору відносяться населені пункти, а також різноманітні кліматичні та географічні зони, оперативне обладнання території, які усі разом природно або штучно впливають на воєнні дії та рухомість військ. Крім того, у цьому просторі збройну боротьбу ведуть не тільки сухопу-

тні війська, але й інші компоненти збройних сил: морська (у тому числі амфібійна), повітряна, сил спеціальних операцій та логістична. Всі вони потребують доступу до землі, або, принаймні, наслідки їх діяльності мають бути реалізовані там.

Повітряна складова. Представляє собою повітря, яке вкриває всю поверхню Землі та розповсюджується до верхньої межі застосування повітряних суден [6]. Всі види збройних сил мають доступ до неї для польотів літаків, безпілотних літальних апаратів (БЛА) або для доставки зброї, запасів та військ через нього. Існує також розуміння того, що повітряна складова не може бути використаною цілком, оскільки повітряне судно не може працювати у верхніх шарах атмосфери.

Космічна складова. Все, що не може застосовуватись у повітряному просторі вище певної межі (орбіти), на думку британських експертів, можна розглядати як таке, що знаходиться у космічному просторі. Незважаючи на потенційну потребу військ (сил) у використанні космічного простору для розвідки, зв'язку, навігації та метеорології як в межах окремої складової, так і всього бойового простору, вона поки що залишається нездійсненою для багатьох країн світу. Національні заходи з контролю за космічним простором і його використанням для управління військами та зброєю знаходяться у стадії активної розробки.

Інформаційна складова. Інформація стала потужним додатком до бойового потенціалу військ (сил). Вдосконалення можливостей інформаційних систем вимагає постійного впровадження новітніх технологій. Своєчасне отримання інформації дозволяє керувати військами та зброєю в режимі реального часу, впливати на психологію керівництва та особового складу противника, а також здійснювати підтримку для прийняття ефективних рішень.

Електромагнітна складова. Електромагнітний спектр також охоплює всі складові бойового простору і практично не має кордонів. Його використання має як переваги, так і сприяє уразливості військ (сил). Управління спектром та його радіомоніторинг дозволяє визначати ефективність використання і забезпечувати електромагнітну сумісність діючих радіоелектронних засобів та випромінювальних пристроїв збройних сил, виявляти й вести боротьбу з джерелами електромагнітних завад.

Часова складова. Відіграє визначальну роль у воєнних діях, оскільки завжди існує необхідність у додатковому вимірі із зазначеннями: коли і як довго. Крім того, час використовується як інструмент, для організації застосування військ (сил) кожної складової бойового простору, за допомогою синхронізації або послідовної дії військ. Управління строками і тривалістю воєнних дій здійснюється шляхом використання єдиного або конкретного часового поясу для кожної складової бойового простору. Часовий простір лежить в основі управління військами і зброєю.

Враховуючи викладене, важко не погодитись з необхідністю додаткового включення до бойового

простору електромагнітної і часової складових. Так, неврахування тільки першої вже призвело: до суттєвого зменшення можливостей сил та засобів радіоелектронної боротьби Збройних Сил України; часткової втрати радіоелектронного захисту бойової та транспортної авіації від військової ППО бандформувань; виникненню проблем з організацією надійного зв'язку в зоні АТО.

До переліку об'єктів ураження (придушення) електромагнітної складової входять усі радіоелектронні засоби. Головною її ознакою виступає знаходження об'єктів ураження в електромагнітному середовищі.

Часова або друга додаткова складова бойового простору завжди відігравала визначальну роль в організації воєнних дій. До переліку об'єктів ураження (придушення) часової складової входять всі об'єкти бойового простору. Час є об'єктивною формою існування матерії, яка характеризує послідовність розгортання матеріальних систем, тривалість їх буття, швидкість та інтенсивність процесів. Головною ознакою часового простору є керування синхронізація або децентралізація процесів ураження (придушення) всього переліку об'єктів противника у бойовому просторі.

Таким чином, під терміном «простір воєнних дій» пропонується розуміти багатовимірну (багатокоординатну) об'єктивну форму одночасного існування військ (сил) та об'єктів ураження (придушення), яка характеризує їх місцезнаходження та співіснування (протиборство).

З огляду на те, що воєнні дії, відповідно до [1, 7], є організованим застосуванням військ, сил та засобів (збройних сил держави) для виконання поставлених перед ними завдань (воєнно-політичних та стратегічних) на землі, морі, повітрі, космосі, інформаційному просторі в стратегічному та оперативному масштабах, то можна впевнено стверджувати, що Збройні Сили України ведуть збройну боротьбу у «просторі воєнних дій України» оскільки є військовим формуванням стратегічного масштабу. До дій оперативно-тактичного і тактичного масштабів застосовується термін „бойові дії” і ведуть їх військові формування оперативно-тактичного і тактичного масштабів.

Під воєнними діями розуміють знищення (розгром) противника та відбиття його нападу, захист своїх військ (сил флоту) та об'єктів, що ними прикриваються. Вони характеризуються різноманітністю цілей, великим просторовим розмахом, участю різних видів збройних сил, родів військ, широким застосуванням усіх видів зброї та військової техніки, високою напругою, динамічністю, а також великими витратами матеріальних засобів. Воєнні дії складають основу збройної боротьби у війні.

Висновки

Таким чином, в статті показано як зміна координатної системи війн нового покоління призвела до необхідності створення угруповань військ або спеціальних сил та засобів для боротьби з об'єктами ураження в межах кожної складової простору воєнних дій. Застосування військ (сил) у багатовимірному просторі воєнних дій вимагає перегляду існуючих методологічних основ застосування Збройних Сил України.

Список літератури

1. Словарь «Война и мир в определениях» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.voina-i-mir.ru/dicdefinition/id=154>.
2. Простір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>.
3. Крилицкий Ю. Воздушно-космический театр военных действий [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vpk-news.ru/articles/14302>.
4. Почепцов Г.Г. Информационные войны в киберпространстве [Електронний ресурс] / Г.Г. Почепцов. – Режим доступу: <http://psyfactor.org/psyops/infowar/19.htm>.
5. Joint doctrine publication 3-70 battlespace management [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/jdp3_70_Batspc_Man.pdf.
6. Поняття про атмосферу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.com/15800119/geografiya/atmosfera>.
7. Военный энциклопедический словарь / Гл. ред. комиссии Н.В. Огарков. – М.: Воениздат, 1983. – 863 с.

Надійшла до редколегії 27.02.2015

Рецензент: д-р військ. наук проф. Є.Б. Смірнов, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.

ПРОСТРАНСТВО ВОЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ

С.Н. Нечхаев

Рассмотрены изменения координатной системы войн нового поколения, а именно границы и состав театра военных действий и пространства военных действий. Приведено современное содержание многомерного «пространства военных действий» и его влияние на применение вооруженных сил. Приведены современное распределение пространства военных действий и его составляющих. Предложено осуществить пересмотр существующих методологических основ применения вооруженных сил

Ключевые слова: театр военных действий, боевое пространство, объект поражения, составляющая боевого пространства, пространство военных действий.

SPACE WARFARE ARMED FORCES

S.N. Nechaev

Consider changing the coordinate system of the new generation of wars, such as boundaries and composition theater of war and space warfare. Shows the current content multidimensional "space hostilities" and its impact on the use of armed forces. Powered modern distribution space war and its components. Proposed to revise the existing methodological foundations of armed forces.

Keywords: theater of war, combat environment, object destruction, the combat space, the space of hostilities.